УДК 349.3

ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ СТАТТІ 46 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Матвієнко Є. П.,

головний спеціаліст відділу з питань виплати пенсій
ГУ ПФУ в Івано-Франківській області,
канд. юрид. наук

Прийнята 26 червня 1996 року Конституція України закріпила основні риси новоствореної держави як суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціальної[1]. Це означає, що соціальні права громадян є найвищою цінністю в нашій державі, а соціальна політика, як складова загальнодержавної політики, – формою реалізації гарантованих Конституцією та законами України прав людини у цій сфері.

Основні права та свободи людини й громадянина поділяються на особисті, політичні, економічні, соціальні та культурні. Соціальні права – це можливості людини забезпечити собі та своїм рідним нормальне існування в суспільстві. За Конституцією України, до них належить велика кількість різноманітних прав (зокрема, право на працю (ст. 43), на страйк (ст. 44), на відпочинок (ст. 45), на житло (ст. 47), на достатній життєвий рівень (ст. 48), на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування (ст. 49), та інші). Важливе місце серед них займає право на соціальний захист (ст. 46).

Складовою системи соціального захисту є право на соціальне забезпечення. Воно виконує функцію накопичення та розподілу коштів, призначених для соціальної допомоги, виплат по соціальному страхуванню та ін. У сучасних соціально-економічних умовах реалізація права на соціальне забезпечення, яке займає одне з центральних місць серед соціально конституційних прав, одночасно є й найбільш проблематичним. Це пояснюється тим, що воно стосується найбільш незахищеної частини населення України. Тому розв'язання цієї проблеми допоможе кожному громадянину вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності, одержувати належний дохід, поліпшувати добробут, досягти рівності й соціальної справедливості[2].

Так, у статті 46 Конституції України встановлено, що кожна людина має право на соціальний захист, у тому числі й на соціальне забезпечення. Ця сфера діяльності кожної держави має велике значення для створення гідного рівня життя населення. Але що ж таке «гідний

---

[1] Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

[2] Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. / М. Д. Бойко. – К. : Олан, 2004. – С. 19–20.

© Матвієнко Є. П., 2017

рівень життя населення»? Як визначити, який саме рівень зможе максимально задовольнити постійно зростаючі матеріальні та духовні потреби населення?

Гідність життя людини – це оціночна категорія, тому вона об'єктивно позбавлена універсального змісту. Гідний, як позначено в старовинному словнику Даля, це – людина, що заслуговує, належна, пристойна, діє згідно з вимогами правди, честі. Інакше кажучи, «гідна поваги», «гідна довіри», «заслуговує уваги», «належна» – така, якою повинна бути Людина з великої букви», «належна – людина, яка володіє високим почуттям обов'язку, відповідного вимогам свого часу», «пристойна в поведінці», «згідно з вимогами правди, честі», не відступає від правил правди і честі ні за яких обставин[1].

Вивченню цього питання присвячено багато праць видатних вчених, таких як: М. Абдуллаєв, Г. Атаманчук, А. Венгеров, В. Іваненко, Д. Керімов, С. Леонов, В. Литвиненко, І. Ростовщиков та ін. Але все ж таки малодослідженими є особливості взаємозв'язку, що виникає між юридичним закріпленням та реалізацією прав і свобод особи та громадянина.

Норми, які закріплюють право людини на гідний (належний) або достатній рівень життя, містяться у багатьох міжнародних нормативних актах з прав людини різної юридичної сили та конституціях різних країн. Так, у ч. 1 статті 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.) визнається право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Цей нормативно-правовий документ також закріплює права працюючого на задовільне існування, що повинне бути забезпечене рівнем заробітної плати, і кожного на достатній життєвий рівень, який за необхідності підтримується соціальними виплатами[2]. Слід зазначити, що аналогічні положення дублюються ще у деяких регіональних міжнародних актах з прав людини.

Переглянута Європейська соціальна хартія 1996 року встановила рівень соціального забезпечення, який орієнтується на Європейський кодекс соціального забезпечення (1990 р.). Кодекс містить мінімальні соціальні стандарти, які держави повинні надавати у зв'язку із дев'ятьма соціальними ризиками – хворобою, безробіттям, старістю, трудовим каліцтвом, професійною хворобою, материнством, інвалідністю, втратою годувальника, утриманням дітей[3].

---

[1] Жити гідно – що це значить? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrtvoru.info/tvir-na-temu-zhyty-hidno-scho-tse-znachyt.

[2] Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

[3] Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uazakon.com/document/tpart17/isx17297.htm.

Досить часто поняття «гідне життя» у суспільстві сприймається як морально-етична, а не нормативно-правова категорія, і кожен вкладає своє суб'єктивне сприйняття складових її змісту виходячи із свого соціального походження, соціального стану, інтелектуального розвитку і життєвих установок[1]. В той же час потребує уточнення питання про те, на рівні якого саме прожиткового мінімуму має забезпечуватися гідний рівень життя особи. Так, відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» від 15.07.1999 р. № 966-XIV, прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних осіб; осіб, які втратили працездатність[2]. Отже, є чотири види прожиткового мінімуму. Який саме з них має застосовуватися для реалізації зазначеного права? Відповідно до практики застосування цих норм держава забезпечує гідний рівень життя людини на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, який є найнижчим серед усіх видів прожиткового мінімуму.

Саме тому пропонується внести зміни до статті 46 Конституції України та викласти її у наступній редакції: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. … Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом для відповідної категорії громадян». Але, на мою думку, в якості соціального стандарту більше не підходить для соціальних (пенсійних) правовідносин, оскільки він є досить низький і не може дозволити особі забезпечити свої потреби у повному обсязі.

Гідний рівень життя повинен дістати конкретне закріплення у соціальному законодавстві України та стати орієнтиром для визначення розмірів заробітної плати, пенсії та інших соціальних виплат, які забезпечують існування людини. Дуже важливо, щоб при цьому, з одного боку, дотримувався принцип соціальної справедливості, але з іншого – не страждала людська гідність. Саме забезпечення гідного рівня життя є основною метою соціальної політики держави та загальної системи соціального захисту населення, одним із найважливіших принципів права соціального забезпечення.

---

[1] Комар М. С. Право на гідний рівень життя в системі прав людини // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-2. Т. 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-2-1/09.pdf.

[2] Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 38. – Ст. 348.